

Старогръцка литература

2020/2021

Лекция IX

Есхил, Софокъл, Еврипид. Мнения на античните автори за творчеството им. „Орестия“ на Есхил

„Тримата трагици“

Всички старогръцки трагедии, с които разполагаме, са създадени в Атина през V в. пр. Хр. и са дело на трима автори – Есхил (ок. 525-456 пр. Хр.), Софокъл (ок. 496-406 пр. Хр.), и Еврипид (ок. 480-406 пр. Хр.). Това не значи, че трагическите поети от епохата на класиката не са били повече, или че трагедии са се пишели само в този град и по това време.

В една от предишните лекция споменахме имената на трима трагици, по-ранни от Есхил (Теспис, Фриних, Хойрил). От диалога „Пирът“ на Платон узнаваме, че към края на V в. поетът Агатон е получил първа награда на театрално състезание. Той е споменат и няколко пъти в Аристотеловата „Поетика“.¹ Неизвестният автор на „За възвишеното“ (I в. сл. Хр.) сравнява Софокъл с трагика Ион от Хиос – разбира се, сравнението е в полза на първия.²

Авторитетът на тримата е бил толкова голям, че техните трагедии започнали да се поставят и след смъртта им (вж. казаното от Квинтилиан за Есхил), и с времето били предпочетени пред произведенията на всички останали автори. Те и приживе са били смятани за най-добри, както личи от Аристофановата комедия „Жабите“. Там Дионис слиза в подземното царство, за да възкреси един от тримата – тъй като след смъртта на Еврипид атиняните били разбрали, че не им е останал нито един добър трагически поет.

Когато филолозите в Александрия (III-II в. пр. Хр.) създали „каноните“ на най-добрите автори във всеки жанр на словесността, в списъка на трагиците те поставили само техниите имена.

Изказвания на Аристотел, Хораций и Квинтилиан

Свидетелство за утвърдилото се убеждение в тяхното превъзходство е изказването на известния римски ретор и ерудит Квинтилиан (X кн. на „Обучението на оратора“). Като прави преглед на историята на словесността в Гърция и Рим по жанрове, измежду гръцките трагически автори той споменава само тях – макар че без съмнение са му били известни и много други имена:

„Есхил, който пръв е показал на белия свят трагедии, е възвишен и тежък, често бомбастичен до прекаленост и много пъти груб и нестроен. Тъкмо поради това атиняните позволили на по-късните поети да поправят неговите драми и след това да ги представят на сцената. Така мнозина от тях били увенчани.

---

¹ „По времето когато сме били още деца, му рекох, когато Агатон получил първа награда за първата си трагедия“ (173а; Г. Михайлов, 1982). Аристотел: „Но и в някои трагедии има едно или две от известните имена, докато останалите са измислени, а в някои няма нито едно, както е в „Цветето“ на Агатон. В него са измислени и събитията и имената, и все пак то доставя удоволствие“ (1451b 19-23; Ал. Ничев, 1975).

² „Нима ти би предпочел да си Бакхилид в хоровата поезия, а не Пиндар, или в трагедията Ион Хиоски, а не, бога ми, Софокъл?“ (33; Ив. Генов, 1985)

На много по-висока степен на съвършенство издигнали този род съчинения Софокъл и Еврипид. Мнозина поставят въпрос, кой от тези двама поети е по-добър, всеки от които върви по свой път на изразяване, различен от другия.

Аз оставям този въпрос неразрешен, защото не се отнася до настоящата материя. По необходимост се признава от всички, че Еврипид ще бъде далеч по-полезен за тези, които се готвят за ораторско поприще. Действително той и в езика си (именно което му оспорват някои, на които изглеждат по-изискани тежестта, възвишеността и звучността на Софокъл) се приближава повече до ораторския жанр. Той е богат с мислите си, които не отстъпват на предадените ни от самите философи, и почти наравно може да се сравнява в диалога си с всеки от тях, които са били добри оратори в съда. Особено е удивителен в изразяването на всякакви силни чувства, предимно на такива, които възбуждат състрадание.

Менандър се е възхищавал от него най-много, както често сам свидетелства, и му подражава, макар и в различен жанр³.

Около век преди Квинтилиан Хораций пише за качества и заслугите на Есхил и Софокъл, без да споменава Еврипид:

„Вече Есхил ги облякъл във мантии, сложил им маски,
сцената с обикновени греди посторил и научил
върху котурни да ходят, с тържествена реч да си служат“⁴.

„Късно насочи Рим зорко око към писания гръцки
успокоен след войните пунически почна да търси
полза каква му донасят Есхил, и Софокъл и Теспис“⁵.

Оценките на александрийците и на водещите римски литератори може би са били повлияни от Аристотеловия преглед на историята на жанра и изказванията му за тримата:

„Есхил пръв довел броя на актьорите от един до двама, намалил частите на хора и изтъкнал на преден план диалога. Софокъл въвел третия актьор и декорацията.“

„Така например Софокъл казал, че сам той изобразява хората такива, каквито трябва да бъдат, докато Еврипид ги представя такива, каквито са“⁶.

Аристотел изглежда убеден, че Софокъл е написал най-добрата трагедия („Едип цар“), но се изказва положително и за Еврипид:

„Перипетията е преходът на събитията в противоположна посока, и то, както казваме, по вероятност или необходимост. Например, както в „Едип“ вестителят, като идва, за да зарадва Едип и да го освободи от страха, свързан с майка му, разкривайки му кой е, извършва обратното... Най-хубаво е познаването, когато заедно с него възникват и перипетии, както е в „Едип“.“

„Сред всички познавания най-хубаво е онова, което произлиза от самите събития и чрез естествеността си предизвиква смайване, както е в Софокловия „Едип“ и в „Ифигения“...“

„Освен това хората трябва да се схваща като един от актьорите, да представлява част от цялото и да участва в действието не както у Еврипид, а както у Софокъл“⁷.

„Затова грешат онези, които укоряват Еврипид, защото прави това в трагедиите си и защото много от тях завършват с нещастие. Защото тъкмо това, както се каза, е правилно. На сцените и на драматическите състезания най-трагически изглеждат именно такива трагедии, ако са умело създадени, и Еврипид, макар че иначе недобре разполага материала, се явява най-трагичен сред поетите“.

³ М. Порталски, 1982; стр. 598-599.

⁴ „Поетическо изкуство“, 278-280 (Г. Батаклиев, 1983/1992).

⁵ „Писма“ II, 1, 161-163 (Г. Батаклиев, 1992).

⁶ 1449a 15-19; 1460b 33-34 (Ал. Ничев, 1975).

⁷ 1452a 21-33; 1455a 16-18; 1456a 25-27 (Ал. Ничев, 1975).

Брой и заглавия на оцелелите трагедии. Есхил и Софокъл

Тъй като тримата обикновено са били одобрявани от журитата, които допускали поетите до състезание, всеки от тях написал много драми – тъй като имал възможност да представя по три трагедии почти всяка година.

Смята се, че Есхил и Еврипид са написали по около 90, а Софокъл – 120. От тях до наше време са достигнали общо 33: 7 от Есхил, 7 от Софокъл и 19 от Еврипид, като авторството на една от тях („Рез“) се оспорва.

Освен „Орестия“, за която ще стане дума, Есхил е автор и на „Прометей“, „Молителките“, „Седемте срещу Тива“ и „Перси“.

Отличително за последната е, че тя е единствената оцеляла трагедия, която не е на основата на мит, а представя съвременно събитие – изхода на една битка между гърци и перси. По това тя прилича на изгубената Фринихова трагедия, за която ни осведомява Херодот („Превземането на Милет“).

Три от оцелелите трагедии на Софокъл са основани на преданието за Едип и семейството му: „Едип цар“, „Едип в Колон“, „Антигона“. Останали са още „Аякс“, „Електра“, „Трахинянки“ и „Филоктет“.

Последната се отличава с това, че не завършва с нещастие (каквото е изискването на Аристотел), а просто разказва как Филоктет е бил принуден да потегли от Лемнос за Троя, където да съдейства за превземането на града. Поради непреодолимия с други средства конфликт между него и вождовете на ахейската войска, изходът се решава чрез известния и спорен драматически похват „deus ex machina“: появява се Херакъл, който препоръчва на Филоктет да пренебрегне неприязънта си към Атридите и Одисей и да вземе участие във войната срещу Троя.

„Орестия“

Есхил е автор на единствената оцеляла трилогия – „Орестия“, състояща се от три сюжетно свързани помежду си драми: „Агамемнон“, „Хоефори“ и „Евмениди“.

В „Агамемнон“ се разказва за завръщането на главнокомандващия на ахейската войска от Троя. Той е посрещнат в аргоския дворец от жена си Клитемнестра и е коварно убит от нея, с помощта на любовника ѝ Егист.

В „Хоефори“ синът на Агамемнон и Клитемнестра – Орест – се завръща от чужбина, където е бил отгледан тайно; при гроба на баща си се среща с Електра и двамата замислят отмъщение. Накрая Орест, подкрепян от приятеля си Пилад, прониква в двореца и убива Клитемнестра и Егист.

В „Евмениди“ Орест бива преследван от Ериниите - богини на отмъщението за престъпления срещу роднини. Той бяга в Делфи, а Аполон го съветва да иде в Атина, където ще бъде съден в Ареопага. Съдът се събира по инициатива на богинята Атина: Ериниите са обвинителки, а защитник на Орест е Аполон.

При гласуването резултатът се оказва равен – половината от съдиите са за осъждане, а другата половина – за оправдаване. Ериниите недоволстват, но Атина и Аполон им обясняват, че брачните връзки са по-свещени от кръвните. Орест трябва да бъде оправдан, защото смъртта на Клитемнестра е била справедливо възмездие за престъплението ѝ срещу брачния съюз. Накрая Ериниите биват поканени да се заселят завинаги в града и да станат негови покровителки под името „Евмениди“. Така се

преодолява конфликта между тях и „младите богове“, към които са причислени Атина и Аполон.

В „Орестия“ се поставят важни въпроси на етиката, правораздаването, семейния живот и религията.

1. Въпросът за причината за престъплението и начина, по който трябва да се оцени извършеното на обвиняемия.

2. Кое деяние следва да се смята за престъпление и кое не?

3. Дали за престъплението следва просто да се отмъщава, или е по-добре престъпникът да бъде призован на съд, където наказанието да се определи след законна процедура?

4. Дали роднинските връзки да имат предимство пред брачните или не?

5. Как да се постъпва, когато в града има конфликт между култовете на различни божества?

(следва)